

Orbán Zsolt

„VÉGE A KOMÉDIÁNAK”¹ –
IMPÉRIUMVÁLTÁS CSÍKSZEREDÁBAN
(1918–1920)

Az első világháborút követő székelyföldi és tágabb értelemben erdélyi impériumváltás, vagy más szóval államhatalom-váltás kérdésével az elmúlt néhány évtizedben több erdélyi és magyarországi történész is foglalkozott.² A lábjegyzetben felsorakoztatott írások vagy általánosabban foglalkoznak az impériumváltással, vagy egy vármegye vagy város esetét mutatják be, főként a közigazgatási rendszerváltás lépéseire fókuszálva. Jelen írás arra tesz kísérletet, hogy a háború utáni első évek csíkszeredai helyzetét vegye górcső alá.

Amint ismeretes, Csíkszereda Székelyföld azon részén fekszik, amelyet leginkább érintett az 1916-os román támadás.³ Az 1916.

- 1 Ez volt a címe annak a négyfelvonásos drámai, „érdekesítő előadásnak”, amelyet Csíkszeredában 1919. január 26-án vittek színre. *Csíki Lapok*, 1919. január 26., 3. o.
- 2 A teljesség igénye nélkül csupán néhány reprezentatív írást említek meg: Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918–1920. In *Aetas*, 1993/3., 76–120. o.; Bárdi Nándor: Impériumváltás, 1918–1920. In Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.): *Székelyföld története III.* Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK – EME – HRM, 395–421. o.; Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen. In *Múltunk*, 2016/2. 148–186. o.; Gidó Csaba: Udvarhely megye közigazgatás-története impériumváltástól impériumváltásig (1918–1940). In *Areopolisz XIV.*, 2015, 225–277. o.; Gidó Csaba: Udvarhely megye 1916–1920. In Orbán Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából.* Csíkszereda, 2018, Csíkszereda Kiadóhivatal, 304–325. o.; László Márton: Maros–Maros/Torda megye közigazgatása 1919–1938 között. In *Areopolisz XIV.*, 2015, 195–224. o.; László Márton: Maros–Maros/Torda megye közigazgatása 1919–1938 között. In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.*, 345–362. o.; Nagy Botond: Háromszék közigazgatása 1918–1940 között. In *Areopolisz XIV.*, 2015, 159–194. o.; Nagy Botond: Közigazgatás Háromszéken 1900–1930. In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.* 251–303. o.; Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben.* Budapest, 1987, Magvető; Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947.* Budapest, 2018, Helikon; Szabó Csongor: Csík megye közigazgatása, 1918–1940 (I). In *Magyar Kisebbség*, 2014/3–4. 209–231. o.; Szabó Csongor: Impériumváltás és a közigazgatási átmenet évei Csík megyében (1918–1926). In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.* 363–388. o.
- 3 Bővebben Csíkszereda háborús éveiről: Daczó Katalin – Bács Béla János: Katonavilág Csíkszeredában. In *Székelyföld*, 2012. december. 68–111. o.; Daczó Katalin „Vezényszó nélkül is haptákba állt a század...” Emlékképek a Nagy Háborúból. Csíkszereda, 2015, Hargita Népe Kiadó; Orbán Zsolt: Csíkszereda esete a Nagy Háborúval. In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.*, 120–161.; Pál-Antal Sándor: A csíkiak viszontagságai 1916-ban. In úo: *A Székelyföld és városai.* Marosvásárhely. 2003, Mentor, 198–222. o.

augusztusi támadás következtében Csíkszereda – ahogyan Csík vármegye is nagyobb részt – kiürült, a lakosság elmenekült.⁴ Mivel az osztrák–magyar–német ellentámadás gyorsan visszaszorította a román csapatokat, a menekülők kisebb része már az 1916. év végéig hazatérhetett, azonban a hadszíntér közelsége miatt a magyar hadvezetés nem támogatta a tömeges visszatelepedést, ez csak az 1917-es év tavaszától vette kezdetét. Csíkszereda háborús éveinek történetéhez még hozzátartozik az a tény is, hogy a visszavonulni kényszerülő román sereg felgyújtotta a várost, jelentős károkat okozva ezzel.

A hazatelepedés, a folyamatos újjáépítés, a háborús körülmények közötti „normális” élet újraindulása optimizmussal töltötte el a *Csíki Lapok* szerkesztőjét, amikor az 1917. május 9-i számban a következőket írta: „Ma még sejteni is alig lehet, hogy mikor ér véget a világháború, azt azonban mindenki érzi, hogy bevégződésével új korszak indul meg a nemzetek életében. A pusztítás munkáját minden téren az újjáépítésé váltja majd fel, hatalmas lendület ragadja magával közéletünket és nem áll meg azon a fokon, ahol a háború kitörése előtt voltunk, hanem a fejlődés magasabb köreibe szárnyal velünk.”⁵

Ugyanakkor, az 1916-os román támadásból okulva, és látva a Besszarábiába bevonuló román seregeket, többször felmerült az erdélyi határ megerősítése, „hiszen itt van szemünk láttára a legújabb perfidia; Románia kétségbeesett helyzetében is hű eddigi gondolkodásához. Amikor nagyratörő ábrándjai meghiúsultak, amikor ellenség tapodja országának szinte háromnegyed részét – akkor újból rablóhadjáratra indul egy szövetségese ellen, a szorult Oroszország ellen fordul Besszarábia meghódításáért. Lehet-e várni, hogy Románia hiú ábrándjaiból valaha kigyógyul?”⁶

Az 1918-as év nyara és ősze jelentős változásokat hozott az európai fronton: az amerikai hadsereggel megerősödött antanthatalmak sike-

---

4 A menekülésről bővebben: Buczkó József: „Szállást adtunk hűséges magyar véreinknek”. *Székely menekültek Hajdúnánáson 1916–1918*. Hajdúnánás, 2011.; Kocsis Lajos: „A kenyerünk felét örömet odaadjuk, a lakásunkat is szívesen megosztjuk...”. Csík vármegyei menekültek a Hajdúságban 1916–1918-ban. In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.* 179–217. o.; Pataki Szabolcs: Csík és népe az 1916-os román támadást követően. In Orbán Zsolt (szerk.): *i. m.* 162–178. o.

5 *Csíki Lapok*, 1917. május 9., 1. o.

6 Dr. Nagy Jenő: Erdély határainak megerősítése. In *Csíki Lapok*, 1918. február 27., 1. o.

reket érték el a nyugati fronton, ugyanakkor a Balkánon előbb Bulgária, majd az Oszmán Birodalom kényszerült fegyverszünetre, végül októberben a kettős monarchia is bomlásnak indult. A *Csiki Lapok* október 26-án megjelent számában aggodalmaskodó írásban mutatta be az elmúlt napok történéseit: Tisza István elismerte a háború elvesztését, a kormány lemondott, megalakult a Magyar Nemzeti Tanács. Ugyanakkor vészharangot kongatott és kijelölte a következő időszak elsőszámú prioritását, a fegyverszünet megkötését.⁷ Ugyanazon a napon tartott közgyűlést Csík vármegye törvényhatósága, ahol Vákár P. Arthúr a *Csík vármegye* című politikai lap főszerkesztője és néhány társa indítványt nyújtottak be, amelyben Magyarország függetlenségének mihamarabbi megteremtését, az ország határainak biztonságossá tételét hangsúlyozták. Az indítványozó a közgyűlés általános lelkesedése és tetszésnyilvánítása mellett mondta el, hogy „a magyar állami függetlenség és az öncélú Magyarország” megvalósult, valamint: „elérkezett az idő, amikor a magyar nemcsak győz, de végre nyer is!”⁸

Egy héttel később – az őszirózsás forradalom és a Károlyi-kormány megalakulása után – már a magyar függetlenség megteremtése volt a vezérmondat. Dr. Daradics Félix ügyvéd, a *Csiki Lapok* felelős szerkesztője gyújtó hangon adta elő, hogy mindenhol a polgári hatóságok szabadulnak meg az osztrák jelképektől, „melyek az országon kívül, külföldi népek előtt eltakarták a magyar államot”, majd felelősségre vont a vármegye alispánját, Fejér Sándort, hogy „egy tiszta magyar lakosságú vármegyében” a függetlenség proklamálása után is engedi, hogy „a magyar állam épületére még most is fekete-sárga lobogót tűzzenek ki s német nyelven adják tudomásunkra a világeseményeket.”⁹

Egy nappal később, november 3-án a padovai Villa Giustiban az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország képviselői aláírták a fegyverszüneti megállapodást. Még nem lehetett sejteni, hogy a sérelmezett osztrák szimbólumokat hamarosan nem magyar, hanem román jelképek váltják fel.

7 Nehéz napok. In *Csiki Lapok*, 1918. október 26., 1. o.

8 Törvényhatósági közgyűlés. In *Csiki Lapok*, 1918. október 26., 1. o.

9 A magyar függetlenség megteremtése. In *Csiki Lapok*, 1918. november 2., 1. o.

„Egy bús sejtalem – / Fel-felsír bennem, / Űzd el a rémet / Édes Istenem. / Vak éjszakában / Gonosz álom tán: / A sátán kacag! / Erdély van kockán.”¹⁰ – írta a helyi lapban gyakran közlő költő. A fenti versrészlet is jól mutatja, hogy a helyiek szívét a szűkebb haza sorsa iránti aggodalom töltötte el. November első fele a lázas szervezés időszaka volt. Az országszerte megalakuló nemzeti tanácsok mintájára november 7-én alakult meg Csíkvármegye Nemzeti Tanácsa¹¹ id. Pál Gábor tanár, a csíksomlyói Római Katolikus Gimnázium volt igazgatója elnökletével. Még a megalakulás napján felhívást intézett a vármegye lakosságához, amelyben üdvözölte az „újjáéledő Phónix”-et, a szabad, független Magyarországot és kijelentette, hogy nem felforgató eszmék terjesztésére, hanem a rend és közbiztonság fenntartása érdekében alakult meg, mandátuma pedig addig tart, amíg az új országgyűlés össze nem ül.¹²

Elkezdődött a nemzetőrségek megszervezése, a vármegye községeiben szerre alakultak meg a személy- és vagyonbiztonság megvédését célzó alakulatok.¹³ A nemzetőrségek megalakulása mellett számos hír volt arról, hogy a vármegye területéről hazavonuló csapatok kincstári tárgyakat hagytak hátra, fegyvereket, konyhai felszereléseket, ruházatot, ezeket esetenként a helyi lakosság hordta szét.¹⁴

Az első román csapatok megjelenése a vármegye területén november 12-re tehető, azonban a Tölgyesi-szorosban megjelent mintegy 30 fős járőrseget azonnal vissza is rendelték Románia területére, tudjuk meg Csíkvármegye Nemzeti Tanácsának a csíki csendőrparancsnoksághoz intézett leveléből.¹⁵ Érdeemes megemlíteni, hogy mindez a november 13-án Belgrádban az antant és a magyar kormány megbízottjai által

10 Székely Albertné: Erdély. In *Csíki Lapok*, 1918. október. 26., 2. o.

11 Román Nemzeti Levéltár Hargita Megyei Hivatala (a továbbiakban RNL HMH) F. 318. Csík Megyei Nemzeti Tanács, 169. o.

12 Uo.

13 Példaként álljon itt az 1918. november 10-én alakult Csíkpálfalva község nemzetőrsege tagjainak esküje: „Én [Név] esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy Magyarországhoz és Csíkpálfalva községhez minden körülmények között hű leszek, egyesek és összesség jogos érdekeit minden tehetséggel megvédem. A nemzeti, illetve népkormány rendeleteit megtartom és másokkal is megtartom. Nemzetőri kötelességemet mindig hűen, pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segítjen.” RNL HMH F. 318. 44.

14 A Csík Megyei Nemzeti Tanács iratanyagában több ilyen jelentést is találunk. RNL HMH F. 318.

15 RNL HMH F. 318. 34.

kötött katonai egyezmény aláírása előtt történt. A belgrádi egyezmény kimondta a szövetségesek megszállási és rekvirálási jogát Magyarországon egyes területeire – a mi esetünkben a román csapatok a Maros vonaláig nyomulhattak előre –, de ugyanakkor arról is rendelkezett, hogy a megszálló csapatok nem avatkozhatnak bele a magyar állam belső igazgatásába, ami, amint látni fogjuk, nem így történt. Nem szabad azt sem figyelmen kívül hagynunk, hogy ugyanezekben a napokban, november 13–14-én zajlottak Aradon a Jászi Oszkár nemzetiségi ügyekkel megbízott miniszter vezette magyar küldöttség és a Román Nemzeti Tanács képviselői közötti sikertelen tárgyalások Erdély jövőjéről. Ezen a tárgyaláson jelentette ki Iuliu Maniu, hogy a románok teljes elszakadást akarnak.¹⁶

Úgy érezvén, hogy a belgrádi egyezmény révén legitimitást nyertek Erdély katonai megszállására, a román csapatok november közepétől folyamatosan vették birtokukba Csík vármegye településeit is.¹⁷ A vármegye székhelyére, Csíkszeredába november 26-án érkeztek meg. Ezen eseménydús napokat a következőképpen örökítette meg dr. Pál Gábor¹⁸ ügyvéd édesapjának, id. Pál Gábornak szentelt életrajzában:

„Október 31-én kitört a forradalom országunkban. Második menekülés esetére édesanyám összeírta az elviendő vagy földbe elásandó tárgyakat.

November 26-án Gyimesen át román csapat vonult be Csíkszeredába. A megyeház ablakából néztük édesapámmal. Ő azt mondta nekem akkor: »Fiam, Erdély elveszett.« Néhány nap múlva a fegyvereket a polgári lakosság beszolgáltatni volt köteles, majd újabb román csapatok érkezése után botozások következtek, melyeket elfogott polgári lakosokon hajtottak végre.

---

16 A belgrádi konvencióról és az aradi tárgyalásokról bővebben l. Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1940*. Budapest, 2018, Helikon, 107–124. o.

17 Bővebben l. Fráter Olivér: Erdély, mint hadszíntér 1916–1922-ben. In *Studia Caroliensia*, 2003/1–2., 76–94. o.

18 Pál Gábor (Csíkvárdotfalva, 1883 – Csíksomlyó, 1968) ügyvéd, publicista, politikus, a két világháború közötti romániai magyar közélet meghatározó szereplője. 1928–1931 között az Országos Magyar Párt szenátora, majd 1931–1937 között képviselője a román országgyűlésben. Tevékenysége a kisebbségi sérelmek – elsősorban a Csíki Magánjavak ügyének – Népszövetség elé juttatása volt. A második bécsi döntés után egyike volt a magyar országgyűlésbe behívott észak-erdélyi képviselőknek.

A megyeház ablakaiban a laktanyából idegörlő jajgatások voltak hallhatók. A járműveket katonai járőrök motozták. Vonaton utazni katonai igazolványok nélkül nem lehetett. A vasúti teheráru-forgalom megbénult. A megyében a forradalomig a katonaság felélte az élelmiszereket. A forradalom után a papírpénz vásárlóereje nagyot esett, a drágaság folyton nőtt. Csíkmegye békeidőben is gabona- és lisztbehozatalra szorult, most még inkább, mert 2 éven át sok szántóföld műveletlen maradt. Élelmiszereket pénzért nem, hanem csereáruért lehetett kapni, úgyszintén tűzifát is. A menekülés idején sok sertést a katonaság felhasznált, a lakosok által elhajtott sok szarvasmarhát távoli vidékeken takarmányhiány miatt el kellett adni. Ezek miatt a hús, zsír, szalonna nagyon drága lett. Édesatyám nyugdíját sem kapta sokáig. 6000 koronás életbiztosítása is a pénzérték esésével és a román pénzre átváltással nagyot csökkent.”¹⁹

Amint ismeretes, 1918. december 1-jén került sor a gyulafehérvári román nemzetgyűlésre, ahol az 1228 küldött elfogadta a gyulafehérvári nyilatkozatot, amely kimondta Erdély egyesülését a Román Királysággal. Másnap Iuliu Maniu elnökletével létrejött Erdély, Bánság és Partium kormányzótanácsa, egy 15 tagú testület, amely közel másfél éven keresztül irányította Erdély közigazgatását, azaz lebonyolította az államhatalom-váltás lépéseit.

A háború utáni első napokban a leszerelés, a nemzetőrségek megalakulása, a közbiztonsági kérdések és a „spanyol járvány” mellett az egyik legnagyobb kihívást a közéletmezés problémájának megoldása jelentette. „December közepén a magyar polgári hivatalok még működtek, s dr. Györgypál Domokos főispán engem, mint megyei tiszti főügyész-helyettest Szebenbe küldött a román kormányzótanácshoz, hogy Csíkmegye részére gabona-behozatali engedélyt szerezzek.” – írta dr. Pál Gábor.²⁰ Ezen megbízatásról, amelyen Domokos Sándor, vármegyei árvaszéki ülnök, közéletmezési előadóval közösen vettek részt, levélben számoltak be a kormánybiztosnak. Leírták, hogy a vármegye megszállás alatt fennakadt közéletmezéséről mentek tárgyalni a román kormányzótanáccsal, ezért december 15-én Nagyszebenben

19 RNL HMH F. 12. Pál Gábor iratai. 7. dosszié. Id. Pál Gábor életrajza, írta ifj. Dr. Pál Gábor 1961 júliusában. 49–50. o.

20 Uo. 50.

jártak, ahol a közéleti ügyosztály vezetőjével, Romulus Boilával egyeztettek a helyzetről. Bemutatták neki, hogy a szállítások megszűntek és a megye nem kapta meg két havi élelmiszerszükségletét, ugyanakkor hamarosan teljesen világítóanyag nélkül marad, ami a rend felbomlását okozhatja. Hozzátették, hogy a megszálló csapatok megnehezítik a közlekedést, ezért élelmet nem lehet vásárolni. Boilă elmondta, hogy a román nemzetgyűlés által követelt 26 megye megszállásának befejezése után a normális élet és a rendszeres közlekedés kezdetét veszi, addig intézkedéseket fog tenni a helyzet javítására. Beszéltek Iuliu Maniuval is a kérdéstről. Felhívták a figyelmét arra, hogy a megszálló csapatok mindenütt a csendőrséget, pénzügyőrséget és nemzetőrséget lefegyverezték, ezért sok községben a vagyon- és életbiztonság oltalmazva nincsen. Kérték a csendőrőrsök visszaállítását és Veress Lajos, letartóztatott tölgyesi főszolgabíró szabadon bocsátását. Ezeket Maniu megígérte. Megbízásuk volt arra nézve is, hogy a kolozsvári főkormánybiztosságnál jelentkezzenek, de nem teljesíthették, mert Pál Gábor úti poggyászát ellopták, Domokos Sándor pedig megbetegedett és kénytelen volt Szebenben maradni.²¹

A küldöttség beszámolója jól tükrözi a kettős hatalmi helyzetet, amely a román megszállás következtében kezdett kialakulni Csík vármegyében is: egyrészt egyelőre helyükön maradtak a magyar közigazgatás képviselői, másrészt már tudomásul kellett venni a nagyszebeni kormányzótanácsot, mint Erdély de facto kormányát. Ugyanakkor, mivel a kormányzótanácsnak nem voltak még kinevezett emberei a döntően székely többségű vármegyében, a megszálló katonai egységek parancsnokai a térség mindennapjait érintő rendeleteket adták ki. Ilyen parancs például az, amely elrendelte, hogy a vármegye területén tilos szeszestalt kimérni vendéglőkben és üzletekben, este 9 órakor zárni kell a vendéglőket és kocsmákat, valamint az, hogy csak a katonai parancsnokság által kiállított igazolványokkal lehet járni az utcán este 9 óra után.²²

---

21 RNL HMH F. 7. Csík vármegye iratai. Iktatott iratok. Nagyon fontos iratok 1919–1936. 5774/1918.

22 *Csíki Lapok*, 1919. január 12. 3.

A katonai megszállást követően csak 1919. január 12-én jelenhetett meg újra Csíkszereda egyetlen lapja, a *Csíki Lapok*, igaz, hogy már a katonai parancsnokság által cenzúrázott változatban. Ennek ellenére az 1919. év első lapszámában dr. Élthes Gyula *Új esztendő* című írásában drámai képekben festette le a jelent: „Magyarország testét túlnyomó részben azok a nemzetek csapatai szállották meg, melyek az ország területére igényt tartanak – saját impériumuk alatt. [...] Helyzetünk hasonló egy halálraítélthez, ki már látja az akasztófát, de még mindig remél, hátha az utolsó pillanatban megkegyelmeznek neki. Befelé a kép még szomorúbb. A magyar impérium rongy lett.”²³

A román hadsereg már decemberben átlépte a belgrádi katonai egyezményben rögzített demarkációs vonalat, azaz a Maros folyót, karácsonykor már Kolozsvár is megszállás alá került, és az előnyomulás folytatódott északi és nyugati irányba, anélkül, hogy a román csapatok bárhol is jelentősebb ellenállásba ütköztek volna.²⁴ 1919 januárjától elkezdődött a román közigazgatás kiépítése, azaz prefektusok kinevezése a kormányzótanács által a vármegyei főispáni hivatal élére. Az első körben a teljes Székelyföld, így Csík vármegye is kimaradt, részben annak is köszönhetően, hogy nem volt jelentős a román tisztviselők száma, akiket e tisztségbe juttatni lehetett volna. Román polgári hatóságok hiányában a csíkszeredai katonai parancsnokság vezetője, Stroe Belloiu ezredes, valamint Ioan G. Aramă százados, helyi állomásparancsnok a *Csíki Lapok*ban arra hívták fel a közönség figyelmét, hogy rendeleteket csak a nagyszebeni Román Nemzeti Tanács vagy a szintén nagyszebeni Román Katonai Parancsnokság bocsájthat ki.²⁵ A két katonai parancsnok egy Páll aláírással érkezett sürgönyre reagálva tartotta fontosnak a pontosítást.²⁶

---

23 Uo. 1. o.

24 Kivételt képez 1919 január–április között a Székely Hadosztály ténykedése. Bővebben: Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, 2018, Gutenberg Kiadó.

25 *Csíki Lapok*, 1919. január 26., 3.

26 Minden bizonnyal Udvarhely vármegye helyettes alispánjának, Paál Árpádnak a Székely Köztársaság kikiáltásával kapcsolatos tervéről volt szó. Ezzel kapcsolatosan lásd Bárdi Nándor: Paál Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből. In *Magyar Kisebbség*. 2003/2–3., 115–119. o.

A román megszállócsapatok érkezése után Csík vármegye közigazgatási bizottságának első rendkívüli ülésére 1919. január 30-án került sor. Az ülésen részt vett Ioan G. Aramă százados is, aki tolmácsa segítségével jegyzeteket készített az ülésről.²⁷

Néhány nappal később Mihai Dobreanu gyergyószentmiklósi ügyvédet kinevezték a vármegye közlélemezési biztosává,²⁸ ez a mozzanat tekinthető a román polgári közigazgatás Csík vármegyei átvétele első lépésének.²⁹

A *Csíki Lapok* beszámolt arról, hogy a Coolidge Bizottság³⁰ egyik tagja, Charles Moorfield Storey³¹ Budapestről erdélyi körúton volt, melynek során Csíkszeredát is felkereste február 16-án. A vármegye és a város előljárói fogadták, Antal Áron a csíkszeredai főgimnázium történelemtanára a székelyek múltjáról, Szekeres József plébános a székelység helyzetéről tartottak előadást. A tudósítás megjegyezte, hogy nagyon ízlett neki és titkáranak a kürtöskalács és a „Küküllőmenti karcos”. Úgy érezték, hogy Storey tájékozott és tárgyilagos, így jegyzetei értékes anyagot fognak képezni a békekonferenciára.³²

Miközben egy amerikai diplomata látogatása reménnyel tölthette el a csíki előljáróságokat, párhuzamosan zajlott a román impérium kiterjesztése, ezúttal a Székelyföldre is. A nagyszabeni kormányzótanács több ilyen irányú rendeletet is adott ki, amelyek értelmében „az összes tanítóknak, tanároknak, bírácoknak, ügyészeknek, ügyvédeknek és közjegyzőknek, tehát most már valamennyi közalkalmazottnak esküt

---

27 *Csíki Lapok*, 1919. február 2., 1. o.

28 *Csíki Lapok*, 1919. február 9., 1. o.

29 Szabó Csongor: Csík megye közigazgatása, 1918–1940 (I). In *Magyar Kisebbség*. 2014/3–4., 214. o.

30 Archibald Cary Coolidge (1866–1928) egyetemi tanár a Harvardon, és diplomata. Diplomataként a háborút megelőzően szolgált Oroszországban, Franciaországban és Ausztriában is. 1918-ban előbb az oroszországi helyzetről készített helyszíni jelentést, majd 1919-ben a róla elnevezett küldöttséget vezette Bécsben. Feladata Ausztria–Magyarország és a környező államok politikai helyzetének megfigyelése volt és ezek alapján ajánlások továbbítása a békekonferencia amerikai résztvevői számára.

31 Charles Moorfield Storey (1889–1980) a Harvardon végzett jogot 1915-ben, majd az Egyesült Államok igazságügyi minisztériumában dolgozott. A háború alatt hadifoglyokkal foglalkozó bizottságban működött, mint az amerikai béke delegáció politikai hírszerzésének vezetője és mint az Amerikai Egyesült Államok Osztrák–Magyar Monarchia Bizottságának attaséja, budapesti székhellyel.

32 Amerikai bizottság Csíkszeredán. Storey amerikai diplomata útja. In *Csíki Lapok*, 1919. február 23., 1. o.

kell tennie a román államra, mert ellenkező esetben állásukról lemondottaknak tekintetnek és elvesztik minden igényüket.”³³

Mialatt Csíkszereda népét leginkább a közélelmezési és a város újjáépítését övező gondok gyötörték, ugyanakkor bizakodtak a wilsoni elvek győzelmében, a hatalomváltás első jelentős lépése zajlott le 1919 áprilisában. Április 22-én délután 4 órára hivatalába kérték Györgypál Domokos kormánybiztos, ahol Valer Neamțiu alezredes, Udvarhely vármegye prefektusa és Csík vármegye ideiglenesen kinevezett prefektusa fogadta, és közölte vele, hogy adja át hivatalát. Innentől a forгатókönyv mondhatni klasszikus, hiszen sok esetben fog még Erdély-szerte megisméltódni: a kormánybiztos nem ismerte el a prefektus kinevezésének törvényességét, így hivatala átadását megtagadta; válaszként a kinevezett prefektus fegyveres erőszak alkalmazását helyezte kilátásba, erre Györgypál elhagyta hivatalát.³⁴ Néhány nap alatt hasonló történet játszódott le Fejér Sándor alispán, Szász Lajos főjegyző, Eröss József tiszteletbeli főjegyző, Márton László gyergyószentmiklósi és Sándor Gyula felcsiki főszolgabírók esetében is.³⁵ Csíkszereda város átvételére is történt egy első kísérlet, a román katonai parancsnokság nevében Ionescu főhadnagy és Mărcănescu hadnagy fegyveresek élén jelentek meg a városházán. Ujfalusi Jenő polgármester, Márton László főjegyző és Dávid István városi végrehajtó engedve az erőszaknak, elhagyták hivatalukat. A katonatisztek ezen eljárása állítólag csak a prefektus szóbeli rendeletére történt, így néhány nappal később Neamțiu prefektus arra hivatkozva, hogy ezen eljárás a beleegyezése nélkül történt, visszaadta Ujfalusi polgármesternek a város kulcsait.³⁶ Azonban a vármegye átvétele végleges lett, ugyanis május 2-án délelőtt 11 órakor a vármegyei tisztviselők elhagyták hivatalukat, ezeket dr. Aurel Olteanu alprefektus azonnal birtokba is vette – tehát a vármegyeközpontban a magyar közigazgatás megszűnt és helyette román közigazgatás vette kezdetét.³⁷

Csíkszereda város második, ezúttal sikeres átvételére július 3-án került sor. Megelőzőleg, 1919. június 30-án új prefektus került a

33 *Csíki Lapok*, 1919. március 9., 2. o.

34 *Csíki Lapok*, 1919. április 26., 1. o.

35 Uo.

36 *Csíki Lapok*, 1919. május 4., 1. o.

37 Uo.

vármegye élére, Gheorghe Dubleşiu vajdahunyadi ügyvéd személyében, az ideiglenes prefektus, Valer Neamţiu maradt Udvarhely vármegye prefektusa.³⁸ Július 3-án az újonnan kinevezett csíkszeredai polgármester, Vasile Bărbier görögkeleti lelkész, felcsíki román főszolgabíró jelent meg a városházán Aurel Olteanu alprefektus jelenlétében, hogy átvegye a hivatalt Márton László helyettes polgármestertől. Jelen voltak még Frank Miklós műszaki tanácsos, Albert István helyettes számvevő, dr. Hajnód Gábor tisztiorvos – mindannyian megtagadták a hűségeskü letételét, és kijelentették, hogy csak a fegyveres erőszaknak engedve adják át hivatalukat, illetve az utóbbi három kijelentette, hogy folytatják tevékenységüket leváltásukig.³⁹ Amint láthattuk, a város átvételénél nem volt jelen Ujfalusi Jenő polgármester,⁴⁰ de néhány nappal később a szabadságon lévő polgármester és dr. Gál József városi tiszti ügyész megjelentek Olteanu alprefektusnál és óvást emeltek a városi autonómia megsértése ellen. Utóbbi kérte a hűségeskü letételét, de ezt a magyar tisztviselők megtagadták, ugyanakkor a kilátásba helyezett karhatalomnak engedtek és elhagyták hivatalukat.⁴¹

A közigazgatási alkalmazottak létbizonytalanságáról így írt Pál Gábor: „Semmit nem tudtunk ezen évben s még a következő év nyarán túl is arról, hogy mit terveznek Erdély sorsáról a győztes hatalmak. A román kormányzótanács a magyar tisztviselőktől hűségesküt követelt, amit nem tehettek a békeszerződés létrejöttéig, s emiatt állásukból nyugdíj nélkül eltávolítottak. A súlyos nélkülözésekbe jutott családok sorsa szüleimet nagy fájdalommal töltötte el.”⁴²

Az év első felében történt a tanügy átvétele is. Pál Gábor visszaemlékezéseiben így örököltette meg: „1919. év május havában a Consiliul Dirigent Csík megye élére mint prefectet, Neamţiu Valeriu-t nevezte ki, aki az osztrák–magyar közös hadseregben hadbíró-örnagy volt. Ő

38 *Csiki Lapok*, 1919. július 6., 1. o.

39 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) R 314–34–2.

40 Ujfalusi Jenő volt csíkszeredai polgármester Magyarországra repatriált, az ottani kormány a belügyminisztériumban közélélmzési kormánybiztosnak nevezte ki és Hatvanba rendelte. In *Székhely Nép*, 1920. június 14., 2. o.

41 *Csiki Lapok*, 1919. július 13., 2. o.

42 RNL HMH F. 12. Pál Gábor iratai. 7. dosszié. Id. Pál Gábor életrajza, írta ifj. Dr. Pál Gábor 1961 júliusában. 51. o.

a megye központi közigazgatási tisztviselőit eskütételre szólította fel. Kohányi Gyula tanfelügyelő, 8 gyermek apja, a prefectnek kijelentette, hogy nem tehet esküt a békekötés előtt. Őt a prefect maga kilökdöste a hivatali szobájából úgy, hogy földre zuhant. [...] Eskütételre felszólítás nem teljesítése miatt elbocsátásra jutott a megyei tanfelügyelőség személyzete is, mely hivatal új vezetője Comaniciu Nicolae tanító lett. [...]

Június hónapban Comaniciu tanfelügyelő a tanítókhöz intézett felszólítást: nyolc napon belül esküre jelentkezzenek vagy állásukról lemondotaknak tekintetnek. A tanítók túlnyomó része nem jelentkezett.⁴³

1919. július 28-án sor került az államhatalom-váltás következő lépésére, miután nem voltak hajlandóak esküt tenni, Olteanu alprefektus átvette a csíkszeredai törvényszéket, járásbírósgot, államügyészséget. A tisztviselők kivétel nélkül eltávoztak – adta hírül a helyi lap, csak a fogház őrsége maradt szolgálati helyén.⁴⁴ Napokon belül Gheorghe Dubleşiu prefektus az ügyvédek is eskütételre szólította fel, de ők sem vállalták ugyancsak régi esküjük alól való feloldás hiányára hivatkozva.⁴⁵

1919 szeptemberében „nagy megdöbbenést okozott” az a hír, miszerint a kormányzótanács tárgyalás alá vette a vármegye székhelyének átköltöztetését Csíkszeredából Gyergyószentmiklósrá.⁴⁶ A későbbiekben kiderült, hogy a hír nem volt teljesen alaptalan. 1919-ből nem, de a következő évből már ismerünk erre vonatkozó konkrét javaslatot. Románia tervezte a közigazgatás reformját – amely végül az 1925. június 14-én elfogadott törvénnyel valósult meg –, ezért a belügyminisztérium kikérte a megyék élén álló prefektusok véleményét az egyes megyék kikerekítését illetően. Alexandru Vasu aradi ügyvéd, aki 1920 áprilisában vette át első ízben a csíki prefektusi tisztséget, az 1920-as év végén küldte el válaszáat a belügyminisztériumnak. Több változást javasolt a tárcavezetőnek,⁴⁷ ezek között szerepelt a megyeszékhely

43 Pál Gábor: *Emlékeimből (1918–1939)*. Kézirat, György Béla kéziratosa hagyatéka. Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, 16–18. o.

44 *Csíki Lapok*, 1919. augusztus 3., 2. o.

45 *Csíki Lapok*, 1919. augusztus 17., 2. o.

46 *Csíki Lapok*, 1919. szeptember 14., 1. o.

47 Többek között kérte a megye kikerekítését a Tatros-völgyén Gyimesbükttől egészen Kománfalváig, Gyergyótölgyestől a Kis-Beszterce és a Beszterce-folyók völgyén Békásig, valamint Salamás községtől a Maros-völgyén egészen Ratosnyáig.

Gyergyószentmiklós városába költöztetése. Az indoklásban megemlítette, hogy az új székhely a megye központjában található, 12 000 lakosa van Csíkszereda 3500 lakosához képest és hogy nagyon gazdag a közel 40 000 holdra rúgó erdőbirtokainak köszönhetően.⁴⁸ Ugyanakkor a csíkszépvízi járás székhelyét a névadó községből Gyimesbükbe tervezte áttenni, valamint a maroshévízi járás főszolgabírója alá csatolni Salamás és Galócás községeket. Az indoklásból hamar kiderül a lényeg: „a román nemzeti érdek figyelembe vétele [...], így lehetne biztosítani a román többséget a székelyekkel szemben, amire vitathatatlanul szükség van arra az esetre, ha önrendelkezést élveznek a megyék, amely önrendelkezés katasztrofális lehet a székelyek közé keveredett románok számára.”⁴⁹ A prefektus azt is leírta, hogy amint járt-kelt községről községre, megfigyelte, hogy 4-5 eset kivételével mindenhol „10-15, máshol 50-60, de akár 100 család is van, amelyek ugyan már egy hangot sem beszélnek a nyelvünkéből, büszkén jelentik ki, hogy ők románok, egy-két öreg itt-ott még tud románul és elmondja, hogy az őseik mind beszélték a román nyelvet.” Ezt követően Vitos Mózes kötetére⁵⁰ hivatkozva, statisztikai adatokkal próbálta adatszolgáltatni az elmagyarosítási folyamatot, melyek alapján kérte „az elveszett testvérek megváltását”, másként „ezek a románok nyakukba vehetik a világot a székelyek fenyegetései miatt, akik abban reménykednek, hogy autonómiát kapva magyar közigazgatást is kapnak.”⁵¹ Hozzátette, hogy „az egész megyében nem találni olyan székelyt, aki azt mondaná, hogy a román közigazgatás megsértette nemzeti vagy egyházi érdekeit”, ennek ellenére ők folytatják a románok elmagyarosítását, és azzal is megtoldta, hogy a székelyek kérésére már amúgy is megtörtént a megye kikerekítése a bukaresti békében.⁵² Végül a vármegye székhelye Csíkszeredában maradt, de 1925-ben Csík megye egyes községeit Neamț és Maros megyéhez csatolták.

48 RNL HMH F. 7. Csík vármegye iratai. Iktatott iratok. Nagyon fontos iratok 1919–1936. 1996/1920.

49 Uo.

50 Vitos Mózes (szerk.): *Csíkmegyei füzetek. Adatok Csíkmegye leírásához és történetéhez*, Csík-Szereda, 1894.

51 RNL HMH F. 7. Csík vármegye iratai. Iktatott iratok. Nagyon fontos iratok 1919–1936. 1996/1920.

52 A Románia és Németország meg az Osztrák–Magyar Monarchia között 1918. május 7-én aláírt békeszerződésre utalt, amelynek értelmében Magyarország területeket kapott a Keleti-Kárpátok menti sávban.

1919. október 5-én *Visszautasított meghívó* címmel közölt cikket a címdoldalon a *Csiki Lapok*. A meghívás alatt az előbb Nagyszebenben, majd Kolozsváron *Új Világ* cím alatt megjelenő újság körül csoportosult erdélyi magyarok pártalakítási kezdeményezését kell érteni. Maurer Béla, Hunyad megyei földbirtokos, banktisztviselő, újságíró és Lengyel Béla, aradi ügyvéd, újságíró 1919 áprilisában indították útjára az említett nagyszebeni lapot, majd az év őszén felhívást intéztek az erdélyi magyarság több vezető közéleti személyiségéhez, hogy hagyják el a politikai passzivitást és vegyenek részt a román politikai életben, elsőként az 1919 novemberében esedékes országgyűlési választásokon. Az Erdélyben maradt magyar vezetők azonban a passzivitás mellett döntöttek, részben a román állam ténykedése – mint például a tárgyalat eskütétel kötelezése –, részben pedig a Budapestről érkező útmutatások – meg kell várni a békekonferencia kimenetelét – miatt. Az *Új Világ* az 1918-as gyulafehérvári döntés jogosságáról, a háború előtti magyar – főként nemzetiségi – politika elhibázottságáról, a magyarok és románok egymásrautaltságáról, az együttműködés szükségességéről szóló írásai után nem lehet meglepődni azon, hogy az erdélyi magyar vezetők körében nem örvendett népszerűségnek a kezdeményezés, így az említett meghívást nagyon kevesen fogadták el,⁵³ Csikból senki.⁵⁴ Néhány nap múlva kiderültek a különböző csiki választókerületekben induló jelöltek nevei is, a csikszeredaiban Aurel Esca, a karcfalviban Emil Precup, a tölgyesiben Octavian Tăslăuanu,⁵⁵ a gyergyószentmiklósiban Maurer Béla indultak képviselőkné. A november 2-án megejtett választásokat így értékelte a helyi lap: „A magyarság nem vett részt a választásokon, mindenütt távol tartotta magát. A kerüle-

53 Az erdélyi Román Nemzeti Párt által és a Kormányzótanács által is támogatott csoporthoz néhányan csatlakoztak, mint báró Daniel Lajos, Fáy József, gróf Nesselrode Károly, Ugron Ákos. Részt is vettek a novemberi választásokon, ahol főként székelyföldi kerületekből összesen 8 képviselőt és 4 szenátort sikerült bejuttatni a román országgyűlésbe, igaz választás nélkül, egyedüli jelöltként. A „választás” után megalakították az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Pártot, amely csupán a következő, 1920. május-júniusában megtartott választásokig maradt életben. Az egész kérdésre bővebben lásd Tóth Szilárd: *Hogyan jött létre az Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt?* In Benkő Levente – Demeter László (szerk.): *Adalékok Székelyföld történetéhez. Tanulmányok Egyed Ákos 90. születésnapja tiszteletére*. Sepsiszentgyörgy – Barót, 2019, Háromszék Vármegye Kiadó – Tortoma Könyvkiadó, 470–492., o.

54 *Visszautasított meghívó*. *Csiki Lapok*, 1919. október 5., 1. o.

55 Román képviselőválasztások. *Csiki Lapok*, 1919. október 26., 1. o.

tekben román jelöltek léptek fel, kiket ellenjelöltek hiányában csaknem mindenütt egyhangúlag választottak meg.”⁵⁶ A Csík megyei szenátorok Ioan Moșoi, a csíkszeredai kerületből, és Vasile Urzičă lettek.⁵⁷

Az államhatalom-váltás nemcsak a nagypolitikában és a közigazgatás vezetésében volt érezhető. 1919 októberében a csíkszeredai állami elemi iskola épületében megnyitotta kapuit az egytanerős román tannyelvű iskola is,⁵⁸ novemberben a helyi román katonai parancsnokság kötelezte a csíkszeredai iparosokat és kereskedőket, hogy üzleteiket a hónap 10-ig „elsősorban román feliratokkal lássák el.”⁵⁹ A térhódítással párhuzamosan zajlottak a kiutasítások is, november hónapban ilyen irányú végzéseket kaptak többek között Györgypál Domokos és Fejér Sándor volt fő- és alispán is.⁶⁰ A kiutasítottak különvonatáról máskor is beszámolt a helyi lap, például 1920. március 26-án „nagyobábra igazságügyi és tanügyi közalkalmazottakkal” indult el repatriáló vonat.⁶¹ Pál Gábor visszaemlékezéseiben megörökítette a tisztviselők drámáját, ugyanakkor kritikus megjegyzést is tett csíki polgártársaira: „A volt tisztviselők és bírák nagy része kénytelen volt vagyontalanul Magyarországra repatriálni. Akik itt maradtak, azok nehéz sorsot viseltek el nyugdíj nélkül, amire 10 éven át várahoztak. A vállalatokat tilalom akadályozta abban, hogy esküt nem tett tisztviselőket alkalmazottakul felvegyenek. A nélkülöző családok adogatták el egymás után ruháikat, bútoraikat. Az a rendelet, mely bútorokkal együtt lakásrekvirálásokat engedett meg, megfosztotta attól is, hogy nélkülözhető szobáik után valamely bérjövdelemhez juthassanak. Törvényszéki bírák írnoiki munkára kényszerültek. Endes Antal volt csendőrezredes, dr. Potovszky András volt ítélőtáblai elnöki titkár a heti piacokon tojásokat és zöldségeket árusítottak, Szász Lajos megyei főjegyző, nyolc gyermek atyja borvizet fuvarozott Kászonzakabfalváról. A vasútlomáson a repatriáló családok búcsúztatásai lesújtó szomorúságokkal

---

56 *Csíki Lapok*, 1919. november 9., 2. o.

57 Lásd a teljes listát: Radu, Alexandru: Alegerile Marii Uniri - noiembrie 1919. Lista completă a parlamentarilor aleși. In *Sfera Politicii*, 2018/2, 3-29. o.

58 Beíratások a román iskolába. In *Csíki Lapok*, 1919. október 12.

59 *Csíki Lapok*, 1919. november 2., 2. o.

60 Kiutasítások. In *Csíki Lapok*, 1919. november 30., 2. o.

61 *Csíki Lapok*, 1920. március 28., 2. o.

ismétlődtek. S ily viszonyok között bálok és zajos felvonulással szüreti multság is tartattak!”⁶²

Az 1919-es esztendő eddig bemutatott intézkedései „várhatóak” voltak a hatalomátvétel logikájában. A következőben ismertetett rendelet azonban már-már malíciózusként is értelmezhető. Az alispáni intézmény átiratot küldött a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium igazgatóságának, amelyben felhívta figyelmét a kormányzótanács vallás- és közoktatási ügyosztálya 24438/1919. számú körrendeletére, amelyben a hatáskörébe tartozó területeken kötelező iskolai ünneppé tette az egy évvel azelőtti gyulafehérvári nagygyűlésről való megemlékezést. A rendelet iskolai szünetet írt elő és kötelezte az igazgatóságokat, hogy „a nap történelmi jelentőségének megfelelő programot” állítsanak össze, ez misével kell kezdődjön, majd az iskola nemzeti zászlókkal és képekkel ékesített dísztermében kerül sor az ünnepi programra. „Az ünnepi beszédben röviden összefoglalandók a román nép szenvedései, kiemelve az ugyancsak Gyulafehérváron 1600-ban Vitéz Mihály által létesített egyesülést; behatóan méltatandó az 1918. évi gyulafehérvári nemzetgyűlés műve, amely a mi politikai egyesülésünknek és a velünk együttlakó népek nemzeti szabadságának megvalósításában csúcsonyul ki. Az iskolaépületekre kitűzendő a nemzeti lobogó, és az igazgatónak egyáltalán azon kell lennie, hogy az ünnepség minél nagyobb szabású legyen, hogy ezáltal a gyulafehérvári egyesülés soha el nem múló történelmi nagysága egyszer s mindenkorra a köztudatba átmenjen. Mindenki köteles jelentést tenni arról, hogyan történt az egyesülés évfordulójának megünneplése.”⁶³ A főgimnázium igazgatója, Kassai Lajos „okosan” kommunikált a helyi rendelkezés aláírójával, Dubleşiu prefektussal. A december 1-jén kelt jelentésében kitért arra, hogy a román lobogót kitűzette az épület homlokzatára, megtartották az ünnepélyes istentiszteletet, ezt követően Buszek Gyula történelemtanár „ismertette a nap jelentőségét, kiemelve a rendeletben említett történelmi mozzanatokot.” Azonban hozzátette, hogy csak az internátus és a fiúnevelő intézet ifjúsága lehetett jelen, mert a prefektus rendelete csak november 30-án érkezett és ő már november 29-én kapott

62 Pál Gábor: *Emlékeimből (1918–1939)*. Kézirat, György Béla kéziratos hagyatéka. Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, 21. o.

63 RNL HMH F. 72. A csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium iratai. 265 csomó. 1919/6., 29–30. o.

Majláth Gusztáv Károly püspöktől egy táviratot, amelyben a főpásztor csak iskolai szünetet említett. Így ő a november 30-án (vasárnap) tartott miséjén ezt már kihirdette még a prefektus rendeletének kézbevétele előtt.⁶⁴ Nem tudjuk, hogy valóban ez volt-e a sorrend vagy csupán így jelentette az igazgató, mindenképp az 1919–1920. tanévben a gimnáziumban tanuló összesen 432 diákból⁶⁵ 114 volt „bennlakó”,⁶⁶ tehát a diákság közel háromnegyede megmenekült a kötelező ünnepléstől. Az is beszédes, hogy Kassai Lajos nem tartotta említésre méltónak az „ünnepseget” a gimnázium általa szerkesztett értesítőjében.

1920 januárjában Vasile Bărbier helyére Iuliu Florea főhadnagyot neveztek ki a város polgármesterének, de csak fél évig szolgált, június 1-től Aurel Țețu lett az új polgármester.

1920 márciusában a kormány feloszlatta a parlamentet és 1920 májusára új választásokat írt ki. Csíkszereda is felsorakozott az erdélyi magyar közélet változatlan trendjéhez, azaz továbbra sem vett részt a választásokon. A *Csíki Lapok* vezércikke kielemezte a helyzetet és megírta, hogy „az erdélyi magyarság és székelység általános magatartásában csak akkor várható változás, ha a magyar békeszerződés végérvényesen publikálva, a magyar béke delegátusok által aláírva és a magyar nemzetgyűlés által elfogadva lesz.” Hozzátette azt is, hogy a székelység döntő része amúgy sem kérte felvételét a választói névjegyzékbe, és levonta a következtetést: „E helyzetkép mellett, ha időközben változás nem történik, az álmagyaroknak gazdag aratása lehet.”⁶⁷ Mindjárt következő hírként hozta a már ismert *Új Világ* szerkesztősége és köre újabb felhívását a politikai aktivizmusra. Súlyosan elítélte a kezdeményezést, kimondva, hogy „az *Új Világ* nem illetékes egy ilyen gyűlés összehívására, s bizonyára az egész székelység erélyesen tiltakozik az ellen, hogy az ő nevében, róla és nélküle határozzanak akarnok- és konjunktúrapolitikusok.”⁶⁸ A második alkalommal kiírt választásokon való újabb magyar távolmaradás miatt a Székelyföldön a Néppárt

---

64 Uo. 31.

65 *Az Erdélyi Róm. Kath. Státus csíkszeredai Főgimnáziumának értesítője az 1919–20-ik tanévről.* Szerkesztette az igazgató, Brassó, 1920, nyomtatott az Antal Testvérek Könyvnyomdájában, 6. o.

66 Uo. 30. o.

67 Választások. In *Csíki Lapok*, 1920. április 25., 1. o.

68 Uo.

– soraiban néhányan az *Új Világ* körüli csoportból – és a Román Nemzeti Párt jelöltjei versenyeztek.⁶⁹

1920. június 3-án ért véget a csíkszeredai impériumváltás, ugyanis ezen a napon történt meg az árvaszék átvétele. Egy évvel korábban az árvaszék vezetőjének, Élthes Gyulának az akkori prefektus, Valer Neamțiu jegyzőkönybe foglalva megígérte, hogy „arra a román impériumot nem terjeszti ki, működése felett sem ellenőrzést, sem felügyeletet, sem fegyelmi hatóságot nem gyakorol.” Az új prefektus, Alexandru Vasu rendeletére és a karhatalom alkalmazásának előrevetítése mellett Élthes Gyula elnök és személyzete hivatalából távozott. A leköszönő tisztikar és a csíkiak önérzetét súlyosabban sértette az a tény, hogy az újonnan kinevezett elnök Sófalvi József, volt csikmadarasi községi jegyző lett.⁷⁰

A cenzúra működött, a helyi lap gyakorta jelent meg egy-két írás kihagyásával, ugyanakkor minden számban közölte a román katonai parancsnokság rendeleteit és elrettentésnek a más helységekből hozott ítéleteit. Mégis időnként átcsúsztak a cenzúrán egyes románellenesnek is bélyegezhető írások. Ilyen például az 1920. július 4-én *A megértés* címmel megjelent vezércikk, amelyben a szerző – valószínűleg az előbb említett Élthes Gyula ügyvéd, aki a lap főszerkesztője volt – a román állam sovinizmusát ecsetelte. A megjelenés időpontja is érdekes, ekkor már az Averescu-kormány megszüntette a kormányzótanács hatáskörét, azaz Erdélyt is már csak Bukarestből irányították. Az újságíró mindkét rendszerrel szemben kifejezte kritikáját:

„A híres gyulafehérvári határozat óta jó másfél esztendő telt el. Az erdélyi románok az utolsó hónapokig kormányozták Erdélyt, míg most az ó-romániaiak vették át a kormányzást. Az erdélyiek uralma alatt a magyarság nap-nap után számtalan, a sovinizmustól tajtékzó támadást szenvedett el. Míg a vezető politikusok a fórumon tetszetős és hangzatos jelszavakkal hirdették a megértést, addig a kormányzóköri hivatalos és félhivatalos sajtóorgániumai csepegték a dühtől, mellyel a magyarságnak rontottak. [...] Az Averescu-kormány óta e tekintetben a viszonyok nem javultak [...].

69 A teljes listát lásd: Képviselőválasztások Csík megyében. In *Csíki Lapok*, 1920. május 30., 2. o.

70 A vármegyei árvaszék átvétele. In *Csíki Lapok*, 1920. június 6., 2–3. o.

Az erdélyi sajtó csak most tárgyalta Cornea Tamás udvarhelyi prefektnek az egybegyűlt székelyekhez intézett megértő beszédét, melyben rámutat arra, hogy az erdélyi csekély magyarság felfalására elegendő lesz három-négy román ezred, ha rászabadítják.

[...] a magyarság a vele való bánásmód után csupán a passzív, várakozó álláspontra helyezkedhetett és helyzetében beállható javulást békés úton egyedül a békekonferenciától várta és várja, hacsak időközben a román vezető körök maguktól jobb belátásra nem jutnak. Addig a magyarság vár, joga van várni, itt élni és meghalni, ahol ősei ezeröttszáz éven át éltek,⁷¹ hazát és kultúráját teremtették.”⁷²

A békeszerződés aláírásáig az az érzése az embernek, mintha a település még mindig Magyarországhoz tartozna, mivel a hírek döntő része a magyarországi ügyekről, kormányváltásokról, a békeszerződés előkészületeiről szól, a romániai hírek csak szórványosan jelentek meg.

A békeszerződés aláírása után, 1920 augusztusában az ostromállapot és a cenzúra hivatalosan megszűnt, de ez nem jelenti természetesen a teljes sajtószabadság megvalósulását. Ezután már bátrabban lehetett írni főként helyi közösséget érintő sérelmekről is, ilyen például az *Erőszakos románizálás Csíokban* című cikk, amely a következő esetet mesélte el:

„A múlt héten [Gheorghe] Subu csíkszeredai rendőrfőkapitány, ki csak nem régen lett ide helyezve, rendőreivel a vendéglősök és kávéosok között egy ívet köröztetett, melyet minden vendéglősnek és kávéosnak alá kellett írni. A körözött ív egy rendelet volt, amely elrendelte a vendéglők és kávéházak neveinek megváltoztatását, egyben vállalván a keresztapai tisztet is. Így például elrendelte, hogy a Zöldfa vendéglő ezentúl Traián vendéglő lesz, az Otthon kávéház Dácia, a Romfeld-féle sörcsarnok Románia, a Helvig-féle Hóra kávéház, a Hutteré Bukarest stb. Kivétel nélkül mindenik kapott nevet azzal a szigorú rendelettel, hogy a második kereszttségben nyert nevet záros határidő és súlyos büntetés terhe mellett új cégtáblán megörökítve ki kell függeszteni.

71 Utalás a székelyek hun eredettudatára, azaz, hogy ők Attila és fia, Csaba királyfi hunjainak leszármazottai, akik a Hun Birodalom szétesését követően Erdély dél-keleti részében húzták meg magukat és éltek túl a népvándorlások korszakát egészen a magyar „testvérnép” újabb honfoglalásáig. A kérdésre bővebben lásd: Hermann Gusztáv Mihály – Orbán Zsolt: *Csillagösvény és göröngyös út. Mítosz és történelem a székelység tudatában*. Kolozsvár, 2018, Erdélyi Múzeum-Egyesület.

72 A megértés. In *Csiki Lapok*, 1920. július 4., 1. o.

Egy-két vendéglős üzleti érdekből és a büntetéstől való félelmében meg is tette, hogy a többi megteszi-e, azt még nem tudjuk.”⁷³

1920 szeptemberében kezdett világossá válni a csíki közönség számára is, „hogy a magyarság óhajta az autonómiát illetőleg a jelenlegi kormánynak nem programja, sőt elveszítik a vármegyék önkormányzati hatáskörüket is. Tisztviselőiket többé nem választhatják, hanem a kormány nevezi ki, ezt különösen súlyosbítva azzal, hogy a nép lelkéhez férközött, a vármegyei viszonyokkal alaposan ismerős, tehát a jó közigazgatás alapfeltételeivel rendelkező tisztviselőket más vidékre, szerteszét helyezik el.”⁷⁴

A békeszerződés aláírása után két irányba fejlődött tovább a román kisebbségi politika.

Egyrészt egy nagyon szerény enyhülés kezdődött: ősszel elkezdték visszahelyezni állásaikba a magyar tisztviselőket,⁷⁵ a csíki székely fiatalokat pedig besorozni a román hadseregbe.⁷⁶ Természetesen mindkét lépést a szükség szülte: főként a magyar többségű megyék közigazgatásában hatalmas úr tátongott az eskütételek megtagadása óta, a fiatalok besorozása pedig egy kis lépés volt a Romániához való hűségük kialakításában.

Másrészt a román nemzetállami politika elkezdte Erdély elrománosításának lassú folyamatát: például 1920 októberében jelentek meg azok a rendeletek, amelyek a tanítókat és tanárokat vizsgáttelre kötelezik. Nicolae Comănicu csíki tanfelügyelő is értesítette Csík vármegye összes tanítóját, hogy a következő év április-májusában vizsgát kell tenniük a következő tárgyakból: Románia történelme, alkotmánytana és földrajza, valamint román nyelv és irodalom. Ugyanakkor a felekezeti iskolák tanítóinak eddig elmaradt hűségesküjének letételére kitzúzte december 29-ét.⁷⁷

---

73 Erőszakos románizálás Csíkban. A rendőrség, mint keresztapa. In *Csíki Lapok*, 1920. szeptember 5., 1. o.; Néhány héttel későbből megtudjuk, hogy a rendőrfőkapitány 1000-1000 lejre büntette meg az Otthon kávéházat, a Kossuth és az Európa vendéglőket, mert nem hajtották végre a rendeletet. In *Ellenzék*, 1920. szeptember 30., 6. o.

74 A tisztviselők elhelyezése. Vasu prefekt nyilatkozata. In *Csíki Lapok*, 1920. szeptember 19., 1. o.

75 Visszahelyezik a magyar bírákat. In *Csíki Lapok*, 1920. november 7., 1-2. o.

76 Jönnek a fiúk. In *Csíki Lapok*, 1920. november 21., 2. o.

77 *Csíki Lapok*, 1920. november 28., 3. o.

Ezekkel párhuzamosan kezdett körvonalazódni az erdélyi magyar kisebbségi politika két jövőben járható útja is. Az egyiket a helyi lapban a már idézett Pál Gábor ismertette, *A Romániához szakadt magyarság helyzete és jövője* címmel közölt hosszú írásában.⁷⁸ A helyzet elemzéseként az elmúlt hatéves időszak sérelmeit sorjázta: „[...] a székelység a szenvedések, megpróbáltatások, fájdalmak és csordultig való keserőségek csúcsára jutott fel már az 1918. novemberi események bekövetkezése előtt. [...] az erdélyi magyarság ezután élte még át a krisztusi szenvedések teljességét. [...] A tisztviselőkön kívül a magyar lakosság is soha fel nem sorolható, meg nem számlálható üldöztetést és gyötrelmet szenvedett el a békeszerződés készítésének hosszú ideje alatt. [...] A letartóztatások és internálások, a legtermészetesebb szabadság elnyomása, a falu népének ingyenes munkára és szolgáltatásokra való kényszerítése, a csendőrség folytonos önkényei s legfőképpen a botozás vérig bántottak.”⁷⁹

„Az államépítő helyes politika nem növeli, hanem enyészeti a múlt hibáit” – írta és a helyzetelemzést követően a jövőre összpontosítva, a gyulafehérvári nyilatkozatra, valamint az 1919. december 9-én Párizsban kötött kisebbségvédelmi szerződésre hivatkozva kijelölte az alapvető célkitűzést: „Az az út s az a garancia, mely a magyarságnak jogait saját intézményei által védi, oltalmazza, kultúrájának, közgazdaságának fejlesztésére, iskolái és egyházai fenntartására nemcsak lehetőséget, hanem biztonságot is nyújt – a nemzeti autonómia.”⁸⁰

A másik út az erdélyi magyarság politikai passzivizmusának feladását jelentette, azaz megkezdődtek az előkészületek a magyar párt megalapítására. A *Csiki Lapok* is üdvözölte a kezdeményezést: „A magyarság tehát egyetlen pártba tömörül, a Magyar Nemzeti Szövetségbe.

78 Dr. Pál Gábor: *A Romániához szakadt magyarság helyzete és jövője*. I. In *Csiki Lapok*, 1920. október 3., 1–3. o.; II. 1920. október 10., 1–2. o.

79 Uo. I. 1–2. o.

80 Uo. 3. Ekkor még az egész Erdély románok számára is előnyös autonómiájáról beszélt. Amikor ennek kivitelezhetetlensége kiderült, akkor Pál és egyes székelyföldi politikustársai az említett párizsi kisebbségvédelmi szerződés 11. §-ban foglaltak megvalósításáért fog küzdeni. A cikkely így szól: „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.” A kérdésről bővebben lásd Bárdi Nándor: *Javaslatok, modellek az erdélyi kérdés kezelésére (A magyar elképzelések 1918–1940)*. In *Magyar Kisebbség*, 2004/1–2., 329–376. o.

Nem politikai pártot alakít, hanem egyetlen szövetségben foglal helyet, bármely politikai pártállása volt vagy van egyébként.”⁸¹

1921. január 1-jén, ahogyan újévi lapszámokban szokás, a remény hangján kelt írást közölt a *Csíki Lapok*: „A székelységnek csak ezen földön másfélezer éves múltja, kulturális vívmányai, munkaképessége s annak szeretete, de egyben szívóssága, anyaföldjéhez mindennél jobban ragaszkodása oly alapok, erények és jellembeli sajátosságok, melyek amint hasznos tagjává tennék bármely államnak, épp úgy kizárják annak lehetőségét, hogy visszafejlődjék. Nem, a világháború nagy eseményei, melyeknek részese volt számbeli erejét meghaladóan e faj, nem a visszafejlődésről tanúskodnak. Azért a székely nép s vele együtt a testvér magyar nép boldogulása esetén az új államkeretben – ennek csak javára szolgálhat úgy materiális, mint kulturális vonatkozásaiban. Az erdélyi magyarság és székelység boldogulása egyet jelent fájának és nemzeti öntudatának kifejlesztésével. E törekvésében megátolni senkinek sem érdeke, nem érdeke az államnak, nem a többi fajoknak.

[...] teljes hittel reméljük, hogy az 1921-ik esztendő a boldogabb jelzővel köszönt be – hogy ez így legyen, a vezető államtényezőktől függ.”⁸²

A vezető államtényezők azonban nem így látták a kérdést. A romániai magyarságra, így Csíkszeredára is, két nehéz évtized várt. Csak 1921 után következtek az igazi sérelmek: az önkormányzatiság teljes megszűnése, az 1921. évi föltörvény, a Csíki Magánjavak kisajátítása, az egyre nagyobb pótdadók kivetése, az oktatás és gazdaság fokozatos elrománosítása, a nyilvánossági jog megvonása, a névelemzések, a kultúrzóna bevezetése stb.

A folyamatos román politikai, gazdasági kulturális expanzió és kisebbséggyűlölet sokkal jobban érződött a Székelyföldön, hiszen a

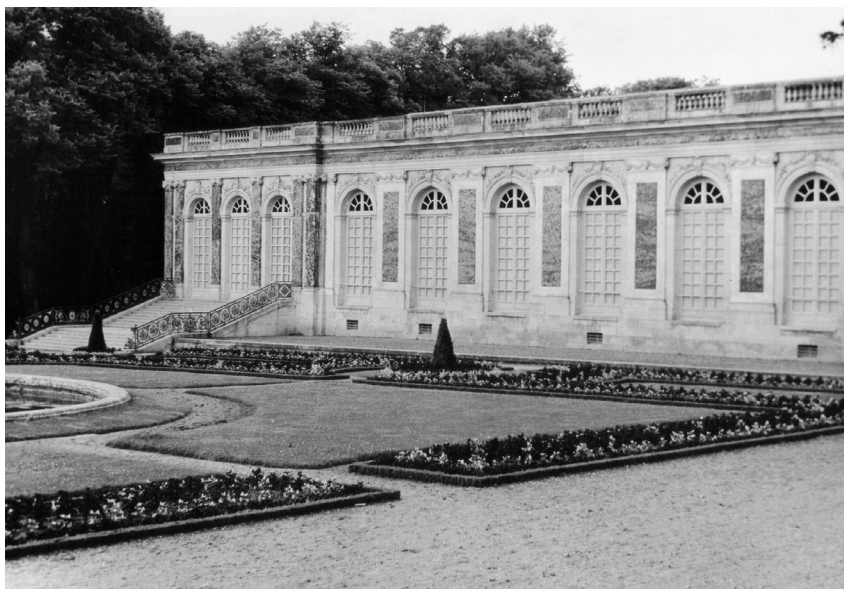
---

81 A magyarság szervezkedése. A kibontott zászló. In *Csíki Lapok*, 1921. január 1., 1. o. A pártalapítás nem lett ennyire sima ügy, 1921-ben előbb a Kós Károly-féle Néppárt, majd a régi elit által, Jósika Sámuel vezetésével megalakult Magyar Szövetség jött létre. Utóbbi betiltása, újból engedélyezése, majd újabb betiltása következtében a két párt egyesült. Ebből jött létre 1922-ben a két világháború közötti erdélyi magyar kisebbség egységes pártja, az Országos Magyar Párt. A párt megalakulására és történetére lásd György Béla: *A Romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Csíkszereda, 2017, Pro-Print Könyvkiadó.

82 Dr. Nagy Jenő: 1921. In *Csíki Lapok*, 1921. január 1., 1. o.

magyar nemzetépítésből kiszakadt, nagy tömbben élő lakosságnak még azt is el kellett viselnie, hogy őshonossága mellett identitását is megkérdőjelezték: a többségi nemzet szemében elszékelyesedett románok lettek.⁸³

Az erőteljes nemzetállami nyomás és a nem túl hatékony sérelmi politizálás mellett is az élet természetesen zajlott Csíkszeredában. A csíkszeredai és csíkszögödi fürdőélet, az oktatási intézmények ünnepei, jótékonyági műsoros estek, hangversenyek, színházi előadások, mozivetítések, gyermekdelutánok, farsangi mulatságok, sportrendezvények és sok más rendszeresen megtartott esemény a normalitás érzetével tölthette el a lakosságot.

*A Nagy-Trianon palota,
ahol a magyar kormány delegációja aláírta a szerződést
(Forrás: Fortepan)*

---

83 Lásd például már a korszakban magyarra is lefordított kötetet: Popa-Lisseanu, Gheorghe: *A Székelyek és a Románok székelyesítése*. Fordította: Dr. Kendy Sándor, Bukarest, 1936.